

УДК [913:332.135](477)

Джаман М.О., Іваненко Т.М.

Складові територіальної рекреаційної системи та їх функції

Постановка проблеми. Різні види діяльності людей відрізняються не тільки за функціями та технологіями, але й за інтенсивністю їх зв'язку із природним середовищем. Рекреаційна діяльність є одним з найбільш просторово виражених і тісно пов'язаних із територіальним різноманіттям видів людської діяльності. Вона дає можливість відпочиваючим відновити сили для подальшої більш ефективної роботи, а людям, що працюють в рекреаційній галузі, дає можливість зайнятості і отримання доходів. Особливістю рекреаційної діяльності є її "географічність", територіальність. Саме тому рекреаційна діяльність звернула на себе увагу географів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В межах рекреаційної географії ще на початку 70-х років XX століття була висунута гіпотеза про рекреаційну систему як об'єкт дослідження наук, що вивчають закономірності організації рекреаційної діяльності [1].

Нині існує кілька визначень територіальної рекреаційної системи. За Преображенським В.С., **територіальна рекреаційна система (ТРС)**– "соціальна

географічна система, що складається із взаємопов'язаних підсистем: природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління та відпочиваючих (рекреантів), яка характеризується як функціональною цілісністю (стан підсистем визначається соціальною функцією системи в цілому), так і територіальною" [2, с.5]. За Ільїною О.В., ТРС – це об'єкт дослідження рекреаційної географії, комплексна геосистема, що об'єднує соціальні, техногенні, природні компоненти; розглядається в одному ряду з територіальними виробничими комплексами і природними геосистемами [3, с. 64]. Смаль І.В. дає таке визначення: "складна, динамічна, ієрархічно підпорядкована і взаємопов'язана сукупність компонентів, функціонування й еволюція яких спрямована на відновлення життєвих сил людини та задоволення її соціальних запитів і потреб" [4, с. 27]. За Фоменком Н.В., територіальна рекреаційна система – це категорія, в якій знаходять відображення та інтенсивно формуються територіальні курортно-туристичні комплекси [5, с. 42].

Мета дослідження. Метою нашого дослідження було визначити складові та функції кожної складової у складі територіальної рекреаційної системи.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, ТРС – динамічна система, оскільки охоплює взаємопов'язані об'єкти і процеси, що змінюються у часі. Це – відкрита система, складові якої є складними взаємопов'язаними та взаємозалежними підсистемами, що визначають специфіку її формування і розвитку на певній території [6].

Ми розділяємо думку деяких вчених [7], що територіальні рекреаційні системи відрізняються одна від одної за основним фактором свого формування. Так, ТРС, які сформувалися внаслідок наявності на певній території значних рекреаційних потреб – **суб'єктно-центровані** (наприклад, райони навколо великих промислових агломерацій Києва, Донецька, Харкова і т.д.). Територіальні рекреаційні системи, які сформувалися на базі певних цінних ресурсів – **об'єктно-центровані** (наприклад, Крим або Карпати).

Головна функція ТРС – задоволення потреб населення у моральному і фізичному відпочинку, оздоровленні, лікуванні та підвищенні фізичного та духовного потенціалу [5, с. 42], тобто це її **медико-біологічна функція**.

Крім медико-біологічної, територіально-рекреаційна система має ще наступні функції: **соціально-культурну, економічну, політичну**.

Соціально-культурна функція полягає в забезпеченні потреби пізнання навколишнього світу і свого місця в ньому, пізнання змісту та призначення свого існування, духовного збагачення.

Економічна функція ТРС має декілька аспектів: 1) відновлення робочої сили (підвищення життєвого тону людей і як наслідок - збільшення інтересу до праці, збільшення періоду повної працездатності, що веде до збільшення фонду робочого часу через скорочення захворюваності; 2) розширення асортименту продукції традиційних галузей промисловості і сільського господарства (для задоволення потреб рекреантів); 3) забезпечення зайнятості населення – збільшення кількості робочих місць; 4) для в'їзного іноземного туризму – забезпечення валютних надходжень.

Політична функція полягає у сприянні налагодження контактів між країнами та різними народами через галузі рекреаційної індустрії, туризм, спортивний туризм, екскурсії по історичних місцях і архітектурних пам'ятниках а також садово-паркових центрах (рис.1).

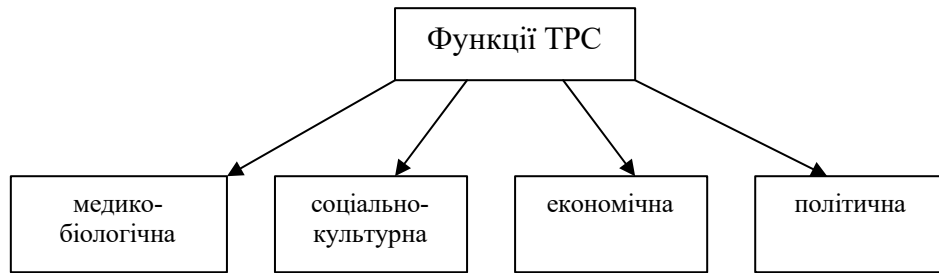

Рис. 1 Функції територіальної рекреаційної системи.

TPC як система включає в себе наступні підсистеми, які пов'язані між собою тісними зв'язками:

- природні і культурні комплекси;
- технічну систему (інженерні споруди);
- обслуговуючий персонал;
- органи управління ТРС;
- групу рекреантів;

Кожна з підсистем в ТРС виконує певну функцію.

Підсистема «природні і культурні комплекси» виступає в якості ресурсів і умов задоволення рекреаційних потреб. Тобто природні і культурні комплекси є матеріальною передумовою формування рекреаційної галузі. Вона потребує бережливого й економного використання, охорони і примноження, оскільки рекреаційна діяльність неможлива без рекреаційних ресурсів належної якості. Під час експлуатації природних і культурних комплексів неминує погіршується їх якість. Тому необхідне ретельно продумане планування використання природних і культурних комплексів, яке б враховувало їх ємність, стійкість, комфортність, різноманіття, привабливість і заходи по збереженню вищезгаданого [8].

Нині деякі вчені виділяють природні, історико-культурні та соціально-економічні рекреаційні ресурси [9, с.24]. Ми підтримуємо таку класифікацію.

Технічна підсистема (або підсистема "інженерні споруди") забезпечує, з одного боку, звичайну життєдіяльність відпочиваючих і обслуговуючого персоналу, а з іншої – задоволення специфічних рекреаційних потреб рекреантів [5, с. 33]. Технічні споруди характеризуються за допомогою показників ємності, комфортності, надійності, інженерно-будівельних та експлуатаційних характеристик (норм, що відображають технологію їх створення та експлуатації). Належну якість функціонування технічної підсистеми підтримує обслуговуючий персонал.

Функція підсистеми "обслуговуючий персонал" полягає в обслуговуванні рекреантів. Обслуговування здійснюється відповідно до потреб відпочиваючих, причому частина потреб задовольняються за допомогою інженерних споруд. Вони можуть виступати як засіб праці (з їх допомогою обслуговують рекреантів) та предмет праці (відповідний персонал підтримує дієздатність і належний стан інженерних споруд). Іще одна функція обслуговуючого персоналу полягає у підтримуванні належного стану природних та культурних комплексів, без якого неможливо задоволення потреб рекреантів.

Орган управління слідує за оптимальним співвідношенням між усіма підсистемами, для чого він повинен отримувати інформацію про властивості та ємність підсистем, наявність матеріальних і фінансових резервів. Крім того, управління розвитком і функціонуванням спрямовано на регулювання

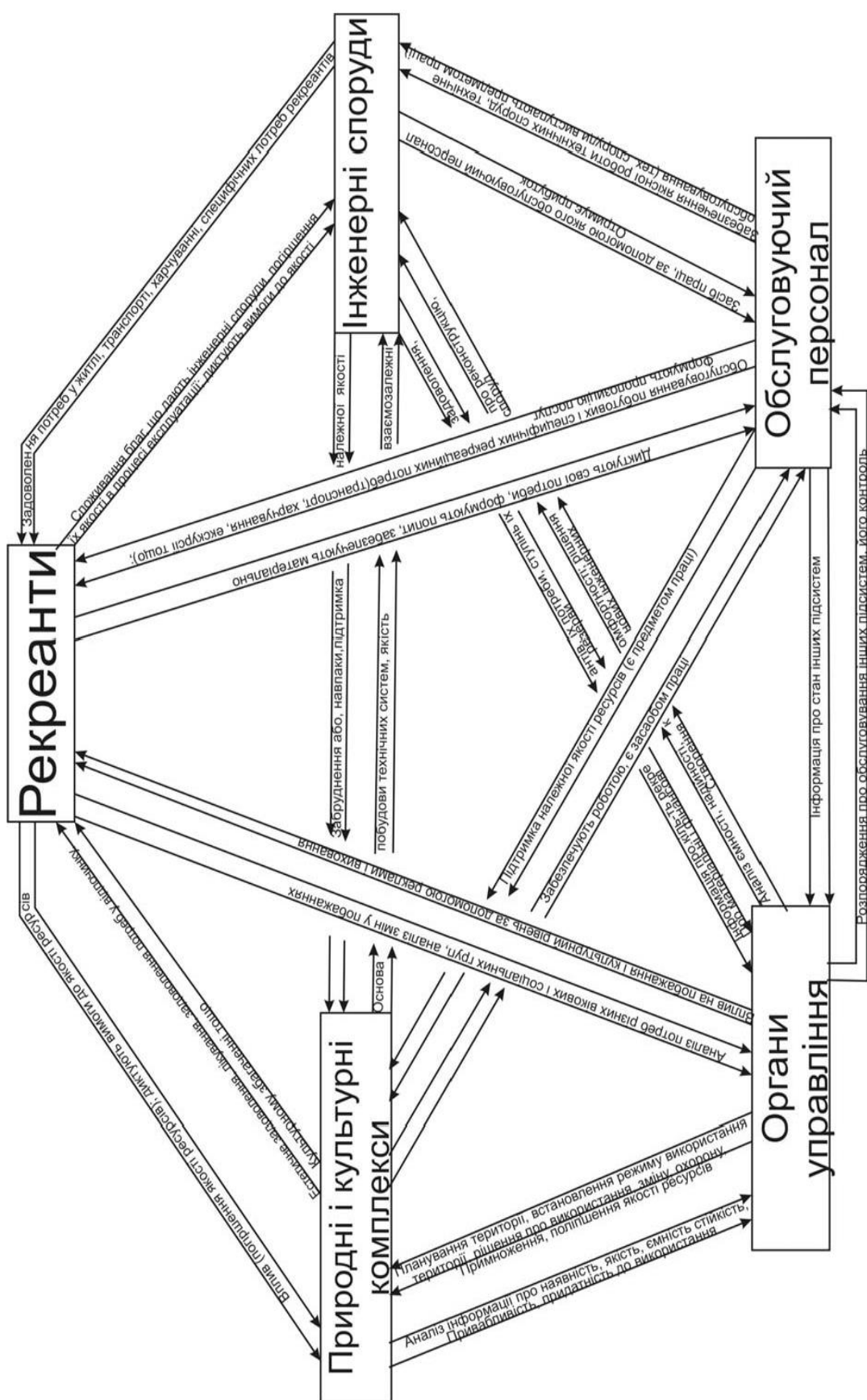

Рис. 2. Функціональна структура територіальної рекреаційної системи

(збільшення або зменшення) параметрів просторово-часових локалізацій рекреаційних процесів [7]. Мова йде про планування території та організацію екскурсійних маршрутів з метою встановлення режиму використання території. За допомогою збільшення протяжності доріг, розширення кількості туристичних об'єктів, підприємств, що забезпечують різноманітні рекреаційні послуги (кафе, ресторани, атракціони тощо) збільшують об'єм інформації про простір, змінюють часову організацію діяльності. Тобто це – функція розвитку і удосконалення інфраструктури і одночасно збільшення кількості робочих місць. Орган управління впливає не лише на рекреаційне середовище (приймає рішення про покращення чи збереження якості середовища, споруд, транспортного сполучення, рівня обслуговування), але й на самих рекреантів та їх потреби. Такий вплив здійснюється за допомогою реклами, виховання.

Підсистема "рекреанти" визначає вимоги до інших підсистем, тобто вимагає високої якості технічних споруд, професіоналізму обслуговуючого персоналу, високої якості та різноманітності природних та культурних комплексів. Потреби рекреантів итезалежать від їх соціальних, національних, вікових, регіональних та індивідуальних особливостей. Аналізуючи потреби рекреантів (які постійно змінюються в часі), орган управління здійснює керівництво ТРС, розвиток певних її частин. Особливу категорію рекреантів становлять так звані "спеціалізовані групи туристів", для яких окремі види рекреаційної діяльності можуть суттєво відрізнятися від рекреаційної діяльності основної маси рекреантів (наприклад, тривалість і маршрут подорожі). Можливість відпочинку таких спеціалізованих груп обов'язково повинна бути врахована органами управління ТРС.

Отже, всі підсистеми ТРС знаходяться у тісній взаємодії. Схематично, на наш погляд, це виглядає таким чином (рис.2).

Висновки. Отже, територіальна рекреаційна система – соціальна географічна система, що складається із взаємопов'язаних підсистем: природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління та відпочиваючих (рекреантів), яка характеризується як функціональною цілісністю так і територіальною. Кожна складова також є системою, яка виконує свою певну функцію для забезпечення сталого функціонування системи в цілому.

1. Преображенский В.С., Веденин Ю.А., Зорин И.В., Мухина Л.И. Территориальная рекреационная система как объект изучения географических наук. – Изв. АН СССР. Сер. геогр., 1974, №2.
2. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 207 с.
3. Ільїна О.В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни. – Луцьк: Терен, 2004. – 104 с.
4. Смалъ І.В. Основи географії рекреації і туризму: Навч. посібник. – Ніжин: Вид-во НДПУ, 2004. – 264 с.
5. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
6. Черчик Л.М. Формування та розвиток територіальної рекреаційної системи регіону (на прикладі Волинської області) / Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 1999. – 20 с.
7. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. – М.: Наука, 1982. – 190 с.
8. Чорненька Н. Принципи виділення перспективних рекреаційних територій // Вісн. Львів. ун-ту. Серія географічна. – 2004. – Вип. 30. – С. 312-316.
9. Карпатский рекреационный комплекс / Под ред. М.С.Долишнего и др. – Киев: Наук. думка, 1984. – 145 с.

The structure of territorial recreation system is examined. There are 5 main subsystems: holiday-makers, natural and cultural complexes, engineering structures, service stuff and authorities. The functions of every subsystem are examined in the article.